

SCHOLIEREN TELLEN EEKHOORNS IN HET GOOI

Leiden 08 JUL 2002

Peter van der Linden

Iedereen kent de eekhoorn. Met zijn pluimstaart is hij niet te verwarren met enig ander in Nederland levend dier. De eekhoorn is overdag actief en daardoor goed waarneembaar. Toch is het moeilijk te bepalen hoeveel eekhoorns in een bepaald gebied voorkomen. Het kost simpelweg te veel tijd en geld om dat te meten. Om dit probleem te ondervangen is door scholieren in Gooise villawijken huis-aan-huis gevraagd of er eekhoorns in de tuin leven.

Onze kennis over het voorkomen van zoogdieren is vooral gebaseerd op toevallige waarnemingen. Daarom is over de verspreiding, populatieomvang en dichtheden vaak niet zoveel bekend. Van de verspreiding van de eekhoorn (*Sciurus vulgaris*) in Nederland weten we, dat hij in grote delen van ons land voorkomt, vooral in Drenthe, Overijssel, Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. Ook in de duinen van Noord- en Zuid-Holland en in het Gooi komen eekhoorns voor.

Van de dichtheid en de veranderingen in de aantallen weten we echter maar weinig. Voor een effectieve bescherming is deze kennis juist onontbeerlijk. In de jaren dertig bereikte de eekhoorn in villawijken zeer hoge dichtheden. Tussen 1960 en 1970 is de stand gedece-meerd door een virusziekte. In sommige streken is de eekhoorn toen geheel verdwenen, terwijl in geïsoleerde bossen (zoals het Amsterdamse Bos) de eekhoorn zijn normale dichtheid behield.

In 1996 en 1997 is een onderzoek uitgevoerd naar de stand van de eekhoorn in het Gooi. Door de initiatiefnemers van dit onderzoek (Peter van der Linden en Ton Kalwij) is in samenwerking met de Noord-Hollandse Zoogdierstudiegroep (NOZOS), EDI Midden-Nederland, de Milieufederatie Noord-

Scholier interviewt bewoner over de eekhoorns in haar tuin.

Foto: Ton Kalwij

Holland en De Wijde Blik de hulp van scholieren ingeroepen om een inventarisatie van de eekhoorn uit te voeren.

Onderzoeksofzet

Eekhoorns worden vaak aangetroffen in villawijken. Een van de oorzaken daarvan is een hoog voedselaanbod, onder andere doordat eekhoorns meeëten van voerplankjes voor vogels. De eekhoorn is - met zijn pluimstaart en opvallend gedrag - voor iedereen goed herkenbaar. Als eekhoorns in een villatuin zitten, worden ze door de bewoners ook gezien. De verwachting was daarom dat eekhoorns met behulp van een enquête goed geïnventariseerd zouden kunnen worden.

Een enquête waaruit verspreiding en dichtheid van eekhoorns in villagebieden moet blijken, vraagt om voldoende antwoorden uit het betreffende gebied. Het is bekend dat op schriftelijke enquêtes slechts tussen de 10 en 20% van de mensen reageert. Telefonische enquêtes werken beter, maar zijn arbeidsintensief en daardoor vrij kostbaar. Gezocht is

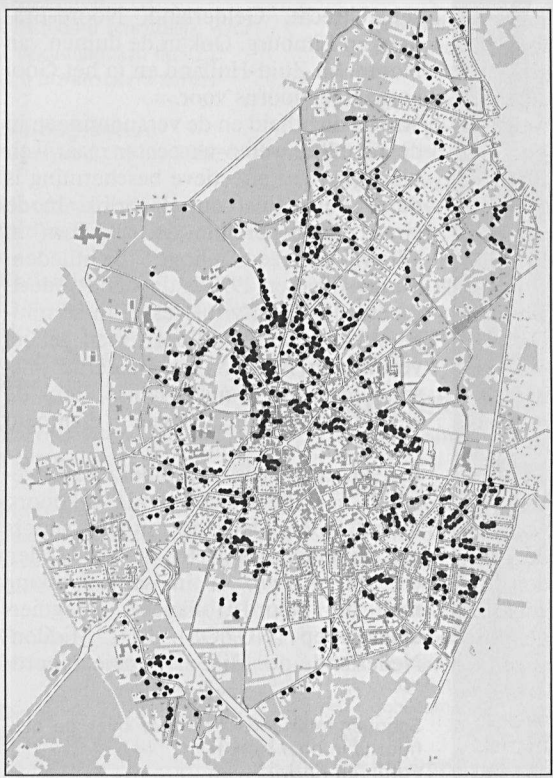
naar een werkwijze die bij een acceptabele tijdsdruk toch voldoende antwoorden zou opleveren. Vanwege de relatieve eenvoud van de enquête en het naar verwachting hoge waarnemingspercentage van de eekhoorn leek het mogelijk de enquête te laten afnemen door scholieren uit de hoogste klassen van het basisonderwijs.

Deelname scholen

Het idee om leerlingen van de hoogste groepen van het basisonderwijs in te zetten was nieuw. In het voorjaar van 1996 was ook nog niet te voorzien of het onderwijs geïnteresseerd zou zijn in deelname, en als dit het geval zou zijn of dit zou leiden tot een voldoende aantal jonge enquêteurs voor de geselecteerde villawijken gedurende de gewenste onderzoeksperiode. Mogelijke barrières zouden volgens velen het overladen schoolprogramma kunnen zijn, de afstand tot de te onderzoeken wijken, de veiligheid of de noodzakelijke begeleiding van de leerlingen.

Besloten werd de werving te richten op scholen binnen een relatief veilige afstand van de geselecteerde wijken. Van de in totaal twintig benaderde scholen in Hilversum, Bussum, Laren, Blaricum en Huizen besloten vijf scholen - na een informatiebijeenkomst bij de onderwijsbegeleidingsdienst - tot deelname met in totaal 200 leerlingen. Leuk was dat ook een ZMLK-school met succes heeft meegedaan aan de enquête.

Overzicht van de villawijk tussen Laren en Blaricum waar de scholieren hebben geënquêteerd. De berekeningen op grond van de enquête duiden voor 1996 en 1997 op 29 resp. 27 eekhoorns in deze wijk.

De eekhoorn

Met een videoband en de lesbrief 'eekhoorns gezien?!', samengesteld door Ton Kalwij van de EDI Midden-Nederland hebben de leerlingen informatie gekregen over de eekhoorn en uitleg over de enquête. Al snel bleek dat zowel leerlingen als leerkrachten enthousiast waren over deelname aan een écht onderzoek. Voor de enquête moesten de leerlingen aan de bewoners van de villawijken vragen óf er eekhoorns in hun tuin aanwezig waren, hoe vaak ze werden gezien, in welk aantal en wat het moment van de laatste waarneming was. Ook is gevraagd of in het voorafgaande jaar eekhoorns in de tuin waren gezien. De leerlingen moesten zelf invullen of er bomen in de tuin stonden en uiteraard het adres noteren waar ze aanbelden. Deze eerste enquête is uitgevoerd in oktober 1996. De enquêtes zijn huis-aan-huis afgenomen.

Tijdens het zoeken naar voedsel worden eekhoorns vaak gezien door bewoners. Foto: Rollin Verlinde

Tweede ronde

Na het eerste jaar werd de conclusie getrokken dat het huis-aan-huis onderzoek door jonge scholieren zeer bruikbare informatie had opgeleverd, maar dat een tweede ronde nodig zou zijn om de verzamelde gegevens te completeren. De werving voor de tweede onderzoeksrunde verliep overeenkomstig de eerste, met dit verschil dat de bekendheid van het project positief werkte op de aanmelding. Deze keer namen er acht scholen aan deel. De tweede enquête werd afgenomen in november 1997.

Resultaten van de enquêtes

In 1996 zijn in Hilversum drie wijken geheel (Hoogt van 't Kruis en Monnikenberg) of gedeeltelijk (Trompenberg) geënkquêteerd. Ook in grote delen van Laren en Blaricum zijn de scholieren door de villawijken gegaan. In totaal zijn 415 enquêtes ingeleverd, waarvan er 18 (4,3%) foutief waren ingevuld. De belangrijkste fout was het niet of onvolledig invullen van straat en huisnummer. Slechts twee bewoners weigerden hun medewerking.

In 1997 is in Hilversum de hele noordwestelijke villawijk, een zeer groot deel van Laren en een kleiner deel van

Blaricum geënkquêteerd. Van de 931 ingeleverde formulieren waren er 51 foutief ingevuld (5,5%). Ook in dat jaar ging het voornamelijk om onvolledige adresgegevens. Slechts één bewoner weigerde medewerking.

Voor beide jaren geldt dat de dekking in Blaricum vrij laag was, maar door de spreiding over de hele wijk ontstaat toch een redelijk beeld van de eekhoorns in Blaricum.

Uitwerking van de resultaten

Dichtbij het nest wordt de eekhoorn het meest frequent gezien. Dit is ook zo aan het eind van het jaar als de eekhoorn minder actief wordt. Aan de hand van de antwoorden op de vragen hoe vaak en wanneer voor het laatst een eekhoorn is gezien, kan afgeleid worden waar de nesten zich in een gebied bevinden. Daaruit kan ook weer afgeleid worden hoeveel eekhoorns er totaal in het gebied zijn. Ter illustratie geven wij hier de uitwerking van de resultaten voor Laren en Blaricum.

Zowel in 1996 als in 1997 is verspreid over de gehele villawijk tussen Laren en Blaricum geënkquêteerd. De wijk ligt in een boog om het oude dorp van Laren.

De A1 vormt een harde grens aan de westzijde van de villawijk. De tuinen zijn groot tot zeer groot en enkele woningen hebben het karakter van een landgoed. In de richting van het oude dorp en nabij de Laarder Eng zijn de tuinen kleiner. Hier staan ook minder bomen (figuur 1.)

Vanaf het oude dorp van Laren loopt een drukke weg door de wijk in de richting van het Streekziekenhuis Gooi Noord. De berekeningen op grond van de enquête duiden voor 1996 en 1997 op 29 resp. 27 eekhoorns. De oppervlakte van de totale wijk is 250 ha, zodat de dichtheid op 0,12 resp. 0,11 dieren/ha uitkomt.

Controle

In het begin van 1996 is op traditionele wijze het aantal eekhoorns in een deel van het onderzoeksgebied geschat. De resultaten van deze telling zijn gebruikt om te kijken of de resultaten van de enquête een reëel beeld geven van de dichtheid van eekhoorns.

Op zaterdag 17 februari 1996 is door enkele vrijwilligers (van NOZOS) in het meest lommerrijke deel van de villawijk van Laren in bijna alle tuinen gezocht naar winternesten. In 46 ha van de wijk zijn zo 10 winternesten gevonden. Uitgaande van het uit de literatuur bekende nestgebruik van eekhoorns kunnen er in dit deel van de wijk drie of vier dieren zitten, een dichtheid van 0,08 dieren per ha (0,22 nesten/ha). Uit dit deel van de wijk zijn bij de enquête ook de meeste dagelijkse waarnemingen van de eekhoorn gekomen. In een flinke strook van de villawijk ontbraken echter voldoende grote bomen om het tot een echt geschikt biotoop te maken. De gevonden dichtheden in de villawijk van Laren/Blaricum via de enquête zijn iets hoger dan de dichtheid die met het tellen van winternesten is bepaald. De afwijking wordt mogelijk veroorzaakt doordat enkele grote tuinen niet op winternesten gecontroleerd konden worden omdat de bewoners niet thuis waren.

Nabespreking

Het eekhoornonderzoek is door de scholen zeer positief gewaardeerd. De verwachte barrières bleken door goede informatie, voorbereiding en begeleiding veel minder hoog dan aanvankelijk werd gevreesd. De leraren merkten op, dat naast leerdoelen op het gebied van natuuronderwijs (kennis over de eekhoorn en zijn leefomgeving) ook

herkenbaar werd gewerkt aan doelen op het gebied van aardrijkskunde (plaatsbepaling met een stratenplan), mondelinge taalvaardigheid (gesprek voeren), sociale vaardigheden (samenwerken) en sociale weerbaarheid (reageren op minder vriendelijke bewoners). Het laatste kwam gelukkig slechts sporadisch voor. Uit didactisch oogpunt is het wel wenselijk dat de leerlingen zo snel mogelijk na uitvoering van het onderzoek het (voorlopige) resultaat van hun werk in enigerlei vorm presenteren. Helaas is het uitwerken van de waarnemingen van het eekhoornonderzoek een tijdrovende klus gebleken.

De conclusie is dat dit onderzoek in villawijken goed uitvoerbaar was met het inzetten van scholieren (vrijwilligers) en dat het een betrouwbaar beeld geeft van aantallen en dichtheid van eekhoorns in die gebieden. Ook andere goed herkenbare planten en dieren zouden op een vergelijkbare manier onderzocht kunnen worden. Dit blijkt onder andere ook uit landelijke inventarisaties die door de KNNV gehouden zijn of worden naar vliegengzwallen, lieveheersbeestjes en mussen. Ook de Vereniging Leefmilieu heeft onlangs een door vrijwilligers uitgevoerde inventarisatie in het Gooi achter de rug, namelijk naar rode bosmieren. Bij deze onderzoeken zijn met de hulp van vrijwilligers grote hoeveelheden betrouwbare waarnemingen gedaan. Onderzoeken die anders door geld- of tijdgebrek niet zouden zijn uitgevoerd.

Voor een nadere beschrijving van de resultaten en uitwerking van het onderzoek wordt verwezen naar het onderzoeksrapport (Kalwij & Van der Linden). Hierin is de gebruikte vragenlijst opgenomen, alsmede de resultaten in alle onderzochte wijken. Verder wordt nader ingegaan op de methode die gevolgd is bij de uitwerking van de gegevens. Bij het rapport hoort ook een exemplaar van de lesbrief 'eekhoorns gezien?!' en een groot aantal kaartjes en grafieken. Het rapport is voor € 6.00 te bestellen via giro 470421 t.n.v. St Milieutijdschrift te Hilversum (o.v.v. eekhoornrapport).

Peter van der Linden,
Spechtstraat 59,
1223 NX Hilversum